ASPI | Afarand Scholarly Publishing Institute; Turkey
ISSN: 2538-4384; Geographical Research. 2023;38(4):559-567 10.58209/geores.38.4.559

Identifying Factors Affecting the Improvement of Social Relations in the Urban Space under the Influence of the Place-making Approach in Ferdous Neighborhood of Tabriz

ARTICLE INFO

Article Type
Original Research

Authors
Aghlmand Azarian S.[1] *MSc*
Saghafi Asl A.[1]* *PhD*
Abdollahzadeh Taraf A.[1] *PhD*
Sattarzadeh D.[1] *PhD*

How to cite this article
Aghlmand Azarian S, Saghafi Asl A, Abdollahzadeh Taraf A, Sattarzadeh D. Identifying Factors Affecting the Improvement of Social Relations in the Urban Space under the Influence of the Place-making Approach in Ferdous Neighborhood of Tabriz. Geographical Research. 2023;38(4):559-567.

[1]Department of Art & Architecture, Tabriz Branch, Islamic Azad University, Tabriz, Iran

***Correspondence**
Address: Department of Art & Architecture, Tabriz Branch, Islamic Azad University, East Pasdaran Highway, Tabriz, Iran. Postal Code: 5157939396
Phone: +98 (41) 33271192
Fax: +98 (41) 33271194
a.saghafi@iaut.ac.ir

Article History
Received: September 12, 2023
Accepted: October 14, 2023
ePublished: October 28, 2023

ABSTRACT

Aims The achievement of a prosperous urban environment encompasses a diverse array of subjective and objective elements. In this pursuit, it is crucial to consider physical indicators, as they play a pivotal role in the creation of a "successful" locale. One strategy that can be employed is the cultivation of social relations. Insufficient social connections within neighborhoods can give rise to issues such as a diminishing sense of belonging and a weakened collective spirit. The aim of this article is to identify the various components of the place-making approach and analyze its influence and function in shaping the social relations within urban spaces.

Methodology This is a study that is applied in 2021 in Tabriz, and is conducted using the quantitative approach. In order to assess the components developed in the conceptual model, methods of survey research and descriptive analysis have been utilized. To achieve a comprehensive examination of the role of placemaking in the restoration of social relationships, it has been taken into consideration. The data has been gathered through desk studies and the collection of 384 questionnaires. In the section of data analysis, various neighborhoods of Tabriz have been assessed based on the statistical tests of regression, Spearman, Friedman, and ANOVA.

Findings The physical, social, management-policy, perceptual-semantic, and economic aspects constitute the extracted elements of placemaking that exert a substantial influence on the restoration of social interactions as perceived by the populace.

Conclusion The enhancement of urban spaces is predominantly driven by a combination of densely populated streets within the vicinity, stringent security measures, and an exceptional sense of individuality.

Keywords Urban Space; Place Making; Social Relations; Ferdous Neighborhood; Tabriz

CITATION LINKS

[Abdollahi *et al.*, 2010] Theoretical study of the concept of neighborhood and its redefinition with emphasis on the conditions ...; [Akbar & Edelenbos, 2021] Positioning place-making as a social process: A systematic ...; [Arcodia & Whitford, 2006] Festival attendance and the development ...; [Beza & Hernandez Garcia, 2018] From place-making to sustainability ...; [Brough *et al.*, 2006] Social capital meets identity: ...; [Ebrahimpour & Ostadi, 2022] Development of an conceptual-analytical framework for placemaking with emphasis on the linking places in the old and ...; [Ghaempour & Shahabi, 2020] The situation of social relations in Tehran: Study of the ...; [Ghods *et al.*, 2020] Investigating the components of social interaction in urban communities (Sattarkhan street from Sadeghieh 1st ...; [Grabow, 2023] Principles and practice of ...; [Habibi *et al.*, 2020] Measuring the quality urban environment with emphasis on the social space through technique (ANP) case study: ...; [Hosseinikia *et al.*, 2023] Comparative assessment of spatial indicators of successful places using the spatial analysis method, (case study: Hamedan's Imam square ...; [Jacobs, 1961] The death and life of great ...; [Kalantari & Hoseinizadeh, 2017] A study of social and psychological factors affecting feeling lonely (case ...; [Koca & Kayilioglu, 2017] Spatial and social comparison of the traditional neighbourhood and the modern gated community: ...; [Krause, 2014] Placemaking in the Rhinemain Regionalpark. Master's thesis in Blekinge ...; [Madanipour *et al.*, 2017] Urban design of space and ...; [Markusen & Gadwa, 2016] Creative placemaking: How to ...; [Mihaylov & Perkins, 2014] Community place attachment and its role in social capital ...; [Mousavi *et al.*, 2021] Revival of social interactions in pandemic conditions (COVID19) in urban squares, with ...; [Pancholi *et al.*, 2019] Place making for innovation and knowledge-intensive activities: ...; [Sharepour, 2014] City, space and daily ...; [Strydom *et al.*, 2018] Exploring theoretical trends in placemaking: Towards ...; [Thomas *et al.*, 2015] The crosstown initiative: Art, community ...; [Toolis, 2017] Theorizing critical placemaking as a tool for reclaiming public ...; [Whyte, 1989] City: Rediscovering the ...; [Wyckoff, 2014] Definition of placemaking: Four different ...; [Zuma & Rooijackers, 2020] Uncovering the potential of urban culture ...

Copyright© 2023, the Authors | Publishing Rights, ASPI. This open-access article is published under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License which permits Share (copy and redistribute the material in any medium or format) and Adapt (remix, transform, and build upon the material) under the Attribution-NonCommercial terms.

شناسایی عوامل تاثیرگذار بر ارتقای روابط اجتماعی در فضای شهری تحت تاثیر رویکرد مکان‌سازی در محله فردوس تبریز

سودا عقلمند آذریان MSc
گروه معماری و شهرسازی، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران
آرش ثقفی اصل* PhD
گروه معماری و شهرسازی، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران
اکبر عبداله‌زاده طرف PhD
گروه معماری و شهرسازی، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران
داریوش ستارزاده PhD
گروه معماری و شهرسازی، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران

چکیده

اهداف: فضای شهری موفق دارای طیف گسترده‌ای از مولفه‌های ذهنی و عینی است و توجه به شاخص‌های کالبدی برای ایجاد یک مکان «موفق» نقشی تعیین‌کننده دارد که یکی از راهبردهای آن توجه به روابط اجتماعی است. ضعف روابط اجتماعی در محلات می‌تواند سبب مشکلاتی از قبیل کم‌رنگ‌شدن حس تعلق به مکان و روحیه جمعی شود. هدف نوشتار حاضر شناسایی مولفه‌های رویکرد مکان‌سازی و بررسی تاثیر و نقش آن در روابط اجتماعی فضاهای شهری است.

روش‌شناسی: پژوهش حاضر از نوع کاربردی بوده و در سال ۱۴۰۰ در شهر تبریز به روش کمّی انجام شد و برای دستیابی به تحلیلی جامع از نقش مکان‌سازی در احیای روابط اجتماعی مد نظر قرار گرفت. داده‌ها از طریق مطالعات اسنادی و کتابخانه‌ای و همچنین تکمیل ۳۸٤ پرسش‌نامه گردآوری شد. در بخش تحلیل داده‌ها، محله‌های شهر تبریز براساس آزمون‌های آماری رگرسیون، اسپیرمن، فریدمن و آنوا ارزیابی شد.

یافته‌ها: ابعاد کالبدی، اجتماعی، مدیریتی-سیاست‌گذاری، ادراکی-معنایی و اقتصادی به عنوان مولفه‌های مستخرج مکان‌سازی بوده که از دیدگاه شهروندان در احیای روابط اجتماعی تاثیر بسزایی داشتند.

نتیجه‌گیری: شاخص‌های وجود گذرهای پُر جنب و جوش در محله، امنیت کافی در سطح محله و هویت محلی متمایز بیشترین اهمیت را در ارتقای روابط اجتماعی در فضای شهری به خود اختصاص دادند.

کلیدواژگان: فضای شهری، مکان‌سازی، روابط اجتماعی، محله فردوس، تبریز

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۶/۲۱
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۷/۲۲
*نویسنده مسئول: a.saghafi@iaut.ac.ir

مقدمه

فضاهای عمومی برای انجام فعالیت‌های متنوع شهروندان ایجاد می‌شوند و طیف گسترده‌ای از مولفه‌های عینی و ذهنی در ایجاد یک فضای همگانی شهری و تبدیل‌شدن آن به مکان تاثیرگذار هستند. به عبارت دیگر، فضاهای عمومی همیشه مکان‌هایی هستند که فرآیندهای اجتماعی مانند جامعه‌پذیری یا جامعه‌گریزی و رفتارهای اجتماعی که مظاهر این فرآیندها هستند در آنها مشاهده می‌شود [Hosseinikia *et al.*, 2023].

فضاهای شهری به عنوان ظرفی برای شکل‌گیری تعاملات اجتماعی بوده و توجه به ارتقای کیفیت آن به صورت یکی از مهم‌ترین اهداف دانش طراحی شهری در دوران معاصر مطرح می‌شود [Sharepour, 2014]. از آنجایی که شهر تجلی‌گاه حیات اجتماعی افراد است، حضور افراد، تعاملاتشان و زندگی آنها در شهر است که آن را سرزنده و پویا می‌سازد [Ghods *et al.*, 2020]. انسان در فضای شهری به دنبال مکانی برای آسودن، آزادسازی فشارهای روحی-روانی و تعاملات اجتماعی است. ارتباط انسان‌ها با یکدیگر سنگ بنای جامعه انسانی را تشکیل می‌دهد. هرچه این ارتباط گسترده‌تر و عمیق‌تر باشد، بنای جامعه هم مستحکم‌تر خواهد شد [Arcodia & Whitford, 2006]. اما، امروزه در بیشتر شهرهای کشور، مردم فضای شهری را به عنوان مسیری برای گذر می‌نگرند و به جای اینکه فضاها، آنها را به مکث و مراودات اجتماعی دعوت کنند، به فرار تشویق می‌کنند. رشد سریع شهرنشینی در دهه‌های اخیر و بی‌توجهی به ابعاد کیفیت زندگی انسان پیامدهایی نامطلوب در سطح سلامت فردی و اجتماعی شهرها به‌دنبال داشته است.

در اغلب کشورهای در حال توسعه، توسعه شهرنشینی سریع باعث کاهش فضاهای باز شهری شده است. فرصت‌هایی که از طریق این فضاها فراهم می‌شود، اهمیت و نیاز به وجود آنها را به شکلی شفاف نشان می‌دهد. احساس بیگانگی از محیط که توسط مدرنیته معرفی شده است، باعث شد تا تبدیل فضا به مکان جمعی به عنوان یک مفهوم مهم ایجاد شود [Thomas, 2015].

از طرفی ارتباط اجتماعی برای انسان، به عنوان موجودی اجتماعی، نوعی ضرورت حیاتی برای زیست در هر جامعه‌ای است. رابطه اجتماعی یک فرد با دیگران، عملاً از طریق تعیین مرزهای فرهنگی و اجتماعی او و دیگران، ممکن خواهد بود [Ghaempour & Shahabi, 2020]. در این میان اجتماع‌پذیری به رشد فردی انسان‌ها نیز کمک می‌کند و احساس تعلق در همان فضا به‌تناسب بالا می‌رود [Hosseinikia *et al.*, 2023].

ارتباط اجتماعی، ضرورتی حیاتی برای زیست اجتماعی در هر جامعه‌ای است؛ با وجود این ضرورت، چگونگی شکل‌گیری ارتباط اجتماعی و نحوه مواجهه افراد در تعامل اجتماعی با یکدیگر، به نوبه خود حایز اهمیت است. بر همین اساس ضعف در روابط اجتماعی محلات از جمله مسایل مهمی است که شهرهای ایران از جمله شهر تبریز با آن مواجه هستند. علی‌رغم ضرورت برقراری ارتباطات اجتماعی با کیفیت، در محلات شهری ایران از جمله شهر تبریز شاهد خلاء قرارگاه‌های اجتماعی، عدم حضور ساکنین در بستر عمومی محله، نبود روابط همسایگی غنی و غیره هستیم. با توجه به نیاز اساسی انسان به زیست اجتماعی، ضروری است تا محله‌های با کیفیت در راستای افزایش تعاملات اجتماعی ایجاد شوند.

از آنجایی که ضعف روابط اجتماعی در محله می‌تواند سبب مشکلاتی از قبیل کم‌رنگ‌شدن تعاملات و روابط اجتماعی، حس تعلق به مکان، روحیه جمعی و غیره شود، بنابراین یکی از راه حل‌های ارتقای روابط اجتماعی محلات توجه به بحث مکان‌سازی است. با توجه به این شرایط در نهایت این سوال مطرح می‌شود که رویکرد مکان‌سازی چه نقش و تاثیری در روابط اجتماعی فضاهای شهری دارد؟

مدنی‌پور و همکاران به تفاوت معنادار بین فضا و مکان اشاره کرده و معتقدند در حالی که فضا را گستره‌ای باز و انتزاعی می‌بینیم، مکان بخشی از فضاست که به وسیله شخصی یا چیزی اشغال شده و دارای بار معنایی و ارزشی است [Madanipour *et al.*, 2017]. تعریف مکان به عنوان یک مکان فیزیکی صرف «وابستگی به مسیر» را در زمینه سیاسی اجتماعی و تاریخ انباشته آن نادیده می‌گیرد. علاوه بر این، با توجه به پویایی جهانی‌شدن، ویژگی‌هایی که مکان را تعریف می‌کنند ریشه در شبکه‌های بی‌شماری دارند که شبکه محلی را در شبکه جهانی گسترده‌تر ادغام می‌کنند [Pancholi *et al.*, 2019] (شکل ۱).

شکل ۱) نظریه اندیشمندان در رابطه با مکان

مکان‌سازی یک مفهوم بین رشته‌ای و چندوجهی است که از اواسط دهه ۱۹۷۰ به طور گسترده مورد بررسی قرار گرفته است. قبل از دهه ۱۹۷۰، متفکران کلیدی همچون *جیکوبز* و *وایت* هنگام کاوش در روابط مردم و مکان، از مفهوم مکان‌سازی الهام گرفتند [Jacobs, 1961; Whyte, 1989]. روابط مردم و مکان عمدتاً به تاثیر محیط فیزیکی و طبیعی بر رفتار کاربران سایت اشاره داشت [Strydom *et al.*, 2018]. یک پاسخ واحد و مشترک برای این سوال که مکان‌سازی چیست وجود ندارد. براساس برخی تفسیرها، ایجاد برخی مکان‌های شهری در برخی از سنت‌های تاثیرگذار در برنامه‌ریزی و طراحی شهری یک هدف اساسی است. در واقع، این موضوع برخی از چالش‌های نوظهور را به یاد می‌آورد که راه حل‌های بحث‌برانگیز و در حال تحول در این رشته‌ها را ایجاد کرده است. در مطالعات اخیر، مکان به عنوان فرآیندی در نظر گرفته می‌شود که در آن تنظیم مکان محصول فعالیت‌های کاربران است و بنابراین، بازسازی مکان یک فعالیت اجتماعی است که افراد را درگیر می‌کند [Akbar & Edelenbos, 2021].

در نهایت، مکان‌سازی معمولاً ساختاری از مکان‌ها یا تجربیاتی است که جوامع می‌توانند از دیدگاه‌های جامعه محلی نمایش داده و ارایه کنند. مکان‌سازی به عنوان یکی از مولفه‌های مشارکت در برنامه‌ریزی شهری باید این علایق مختلف را در کنار هم قرار دهد [Beza & Hernandez, 2018].

مکان‌سازی به عنوان مداخله دموکراتیک بر مشارکت فعال همه طرف‌های علاقه‌مند متمرکز است. اشخاص علاقه‌مند به اعضای جامعه، تسهیل‌کنندگان، مقامات محلی، گروه‌های غیردولتی، دانشگاه‌ها و غیره مراجعه می‌کنند. این گروه‌های مختلف علاقه‌مند برای مذاکره درباره تصمیمات مربوط به محیط خود همکاری می‌کنند [Akbar & Edelenbos, 2021].

تلاش‌های مکان‌سازی اغلب بر زیبایی، نظافت و بازسازی فضاهای عمومی برای ارتقای توسعه و جذب سرمایه‌گذاری متمرکز است در حالی که از ملاحظات نابرابری اقتصادی غفلت می‌شود. مکان‌سازی پتانسیل به‌چالش‌کشیدن همه‌شمولی اجتماعی و حس تعلق و ایجاد

چارچوب واحد برای بسیج اقدامات جمعی را دارد [Toolis, 2017]. مکان‌سازی رویکردی چندوجهی (با در نظرداشتن بیشتر نظرها) و عمومی (با امکان مشارکت غالب کاربران) است که موضوع آن «تجدید حیات، برنامه‌ریزی، طراحی و مدیریت فضاهای همگن» است. در واقع مکان‌سازی هم یک فرآیند است و هم یک فلسفه [Abdollahi *et al.*, 2010].

دیدگاه‌های صاحب‌نظران حوزه شهری در مورد مکان‌سازی (شکل ۲) و مکان عمومی شهری مورد مطالعه قرار گرفت. بر این اساس برای اعتباردهی به شاخص‌های مطرح‌شده در مدل مفهومی این پژوهش، به ارایه میزان بهره‌مندی صاحب‌نظران از این مفاهیم پرداخته شد. روابط اجتماعی در واقع الگوهای زندگی در یک جامعه است. روابط اجتماعی مشخص‌کننده راه و روش زندگی هر قوم بوده و به نوعی نشان‌دهنده هویت زندگی اجتماعی هر جامعه است. روابط اجتماعی با اصل واقعیت سروکار ندارد بلکه با سطح انتزاعی از واقعیت در ارتباط است. تعامل اجتماعی و برقراری ارتباط می‌تواند یک موضوع فیزیکی، یک نگاه، یک مکالمه و ارتباط بین افراد باشد که خود مستلزم تعریف رویدادها و فعالیت‌های متناسب و نقش‌پذیری مردم در فضا و عضویت گروه‌ها در شبکه‌های اجتماعی باشد [Mousavi *et al.*, 2021].

شکل ۲) نظریه اندیشمندان در باب مکان‌سازی

محتوای یک محیط می‌تواند تعیین‌کننده نقش آن محیط در شهر باشد. به عبارتی تا زمانی که شهروندان فرصتی برای برقراری روابط اجتماعی با سایر افراد در یک محیط نیابند و تعاملی برقرار ننماید، آن محیط نقش خود را به عنوان فضای شهری ایفا نکرده است. درک رابطه بین جامعه و محیط در طراحی شهری کلیدی است [Mihaylov & Perkins, 2014].

به طور مشخص روابط اجتماعی ارتباط و وابستگی متقابل انسان‌ها و جهت‌گیری رفتاری آنها است. در مطالعات شهری، جنبه اجتماعی‌بودن مورد تاکید قرار گرفته است زیرا برای سلامت فردی مفید است [Brough *et al.*, 2006]. بین شکل‌گیری تعاملات اجتماعی و طراحی فضای شهری رابطه معناداری وجود دارد. در واقع به‌دنبال عوامل موثر بر شکل‌گیری تعاملات دو بعد وجود دارد. یکی تاثیری که فضا بر مردم و دیگری تاثیری که مردم بر امکان شکل‌گیری تعاملات می‌گذارند. مفهوم اول به معنای عوامل محیطی تاثیرگذار مانند عوامل کالبدی و عملکردی محیط است و مفهوم دوم به معنای تاثیری که مردم بر روی یکدیگر می‌گذارند که مرتبط به آداب، سنن و فرهنگ جامعه‌ای می‌شود [Koca & Kayilioglu, 2017]. بررسی تحولات روابط اجتماعی در فضاهای مختلف شهری با توجه به کارکرد سکونتی، اقتصادی و اجتماعی حاکی از آن است که پیش از قرن بیستم و تغییر در ساختار کالبدی فضاهای شهری از جمله محلات، خیابان و دیگر فضاها، دارای کیفیت بالا برای ارتقای تعامل و روابط اجتماعی بوده است ولیکن، با پیشرفت تکنولوژی، افزایش مهاجرت و نرخ شهرنشینی، تعاملات اجتماعی با افول روبه‌رو شده است، به طوری که با تغییر در ساختار محلات و خانه‌های تک‌بنا به مجتمع‌های مسکونی و ساختمان‌های بلندمرتبه، افراد دارای روابط اجتماعی کم‌رنگ‌تری نسبت به گذشته هستند [Zuma & Rooijackers, 2020].

صاحب‌نظران در زمینه تعاملات اجتماعی، نقش فضاهای عمومی را در ایجاد تعاملات اجتماعی تاکید می‌کنند و بر این باورند که حضور سایر افراد در فضا بیش از هر عامل دیگری مردم را به خود جذب می‌کند. از طرفی جنبه‌های اجتماعی و فعالیت‌های جاری در فضا در کنار ابعاد شکلی و زیبایی بصری که تجربه درک حرکت توسط انسان در درون فضا را برای وی فراهم آورند، از عوامل موثر در شکل‌گیری تعاملات اجتماعی در میان افراد برشمرده شده است. همین‌طور عامل مشارکت و همراهی، یکی دیگر از عوامل ارتقای تعاملات اجتماعی شناخته شده است [Kalantari & Hoseinizadeh, 2017].

آنچه تا کنون مورد بررسی و مطالعه قرار گرفت، ارایه نظریات مربوط به مکان و مکان‌سازی و عوامل تاثیرگذار بر بهبود روابط اجتماعی در فضای شهری بود. به منظور استخراج مدل نظری پژوهش، ابتدا معیارها، مولفه‌ها و ابعاد تاثیرگذار بر مکان‌سازی و ارتقای روابط اجتماعی دسته‌بندی شد (جدول ۱). در همین راستا، مفاهیم موثر در مکان‌سازی در ابعاد کیفی، اجتماعی، اقتصادی، ادراکی و مدیریتی استخراج شدند و در نهایت با استناد به مولفه‌های موثر بر هر یک از این ابعاد مورد اشاره، مدل مفهومی پژوهش در راستای هدف پژوهش، در نظر گرفته شد (شکل ۳).

جدول ۱) مولفه‌های اثرگذار در شکل‌گیری روابط اجتماعی در فضای شهری

ابعاد	مولفه‌ها	معیارها
ادراکی	ادراک محیط، مقیاس انسانی، دلبستگی به مکان، حس تعلق، سرزندگی، امنیت، خوانایی	معیارهای زیبایی‌شناسانه، تناسبات محیطی، محصوریت مناسب فضایی، وجود عناصر طبیعی، رویت‌پذیری فضا، روشنایی مناسب، نظارت وجود چشم ناظر
کالبدی	آسایش، دسترسی، زیبایی بصری	فضای نشستن و مکث، آسایش اقلیمی، دسترسی به وسایل حمل‌ونقل عمومی، مسیرهای دوچرخه‌سواری، مسیرهای مناسب پیاده، کف‌سازی مناسب، نماسازی زیبا
عملکردی	تنوع و اختلاط کاربری، فضاهای کانونی	وجود خرده‌فروشی‌ها، کاربری‌های تفریحی، وجود رستوران‌ها و کافه‌ها، بازارچه‌های خرید، ایستگاه اتوبوس، محل بازی کودکان
اجتماعی	حضورپذیری، رویدادهای اجتماعی، مشارکت مردمی، امکان بروز فعالیت‌های اجتماعی	تنوع گروه‌های سنی و جنسی در فضا، برخوردهای چهره به چهره، امکان قدم‌زدن، امکان تفریح و گردهمایی، فعالیت‌های جمعی و برگزاری مراسم

شکل ۳) مفاهیم تاثیرگذار بر تبیین مفهوم مکان‌سازی در روابط اجتماعی

روش‌شناسی

پژوهش حاضر از نوع کاربردی بوده و در سال ۱۴۰۰ در شهر تبریز انجام شد. این مطالعه به منظور دستیابی به تحلیلی جامع از مولفه‌های اثرگذار بر تبیین مفهوم مکان‌سازی در احیای روابط اجتماعی فضای شهری تعریف شد. در این پژوهش هدف اصلی بررسی نگرش شهروندان نسبت به موضوع مکان‌سازی و استفاده از آن برای احیای روابط اجتماعی در محله‌های معاصر بود. رویکرد مورد نظر در این پژوهش، رویکردی کمّی است. برای ارزیابی مولفه‌های تدوین‌شده در مدل مفهومی از روش‌های پژوهش پیمایش و روش توصیفی تحلیلی استفاده شد. ابتدا مبتنی بر تحلیل محتوا در سایر پژوهش‌های مشابه، مفاهیم و معیارهای اثرگذار بر آفرینش مکان و احیای روابط اجتماعی شناسایی شده و

چارچوب فرضیه‌ای پژوهش تدوین شد، سپس در سطح دوم مبتنی بر هر یک از شاخص‌های تدوین‌شده در جدول جمع‌بندی، پرسش‌نامه بسته تدوین و براساس تحلیل‌های آماری تحلیل و بررسی شد که در ادامه هر روش و دلیل به‌کارگیری آن مطرح شده است. در این زمینه، سهم بزرگی از داده‌ها در قالب پیمایش و پرسش‌نامه جمع‌آوری شد. در این راستا، پرسش‌نامه‌ای ٤٩سوالی بر مبنای مولفه‌های شناخته‌شده مفهوم مکان‌سازی در احیای روابط اجتماعی تدوین شد و براساس طیف رتبه‌بندی لیکرت (خیلی زیاد، زیاد، متوسط، کم و خیلی کم) ارزیابی شد. محله فردوس تبریز با استفاده از سوالات کمّی پرسش‌نامه مورد بررسی قرار گرفت. نتایج در نرم‌افزار SPSS ٢٦ وارد شده و برای شناسایی و تبیین کمّی مولفه‌های اثرگذار بر تبیین مفهوم مکان‌سازی در ارتقای روابط اجتماعی از آزمون‌های آماری رگرسیون (برای تعیین اینکه کدام موارد در بافت اثرگذارند و بررسی تاثیر متغیرهای مستقل)، آزمون همبستگی اسپیرمن (برای بررسی میزان همبستگی میان متغیرها)، فریدمن (برای تعیین میزان اهمیت هر مولفه در محله) و ANOVA (برای مقایسه عوامل در محله) استفاده شد.

در این پژوهش ابتدا محلاتی در شهر تبریز مورد نظر گرفته شد که گرایش شهروندان برای استفاده از مکان‌های موجود در آنها بیشتر بوده و ضمناً مورد استفاده عموم مردم تبریز باشند بنابراین باید می‌دید که کدام محدوده از شهر دارای بیشترین حضور و مراجعه مردم است. با توجه به امتیازات به‌دست‌آمده، محله فردوس به عنوان محدوده مورد مطالعه انتخاب شد (جدول ۲).

محله فردوس در منطقه ۲ شهرداری تبریز قرار گرفته است. این محدوده در جنوب شرقی تبریز واقع شده و با بلوار باغچیان، ائل‌گلی، بهارستان و باغچه‌بان مجاورت دارد.

جدول ۲) ارزیابی محلات شهر تبریز

محله	منصور	ماندانا	مقصودیه	عباسی	ارم	ولیعصر	زعفرانیه	میرداماد	فردوس
دسترسی به فضاهای عمومی شهری	*	*	*	*		*			*
تنوع کاربری‌ها	*			*		*	*		*
تسهیل پیاده‌مداری	*	*	*			*			*
پیوستگی کالبدی	*	*	*	*	*	*	*	*	*
ایمنی کالبدی		*				*	*		*
امنیت (وجود کاربری‌های فعال در شب، نورپردازی مناسب، عدم وجود نقاط کور)						*			
عدالت اجتماعی							*		*
انسجام و همبستگی اجتماعی	*	*		*			*		*
حریم و مرز لبه‌ها	*	*		*			*	*	*
وجود عناصر شاخص	*		*	*		*			*
مرکز محله	*	*	*			*	*		*
حفظ سرمایه‌های فرهنگی	*		*	*					
فضای سبز		*			*	*	*		*
پروژه‌های طراحی شهری	*							*	*
جمع نمرات	۱۰	۸	٦	۸	۲	۹	۸	۳	۱۲

یافته‌ها

یافته‌های پژوهش شامل نتایج کمّی و کیفی به‌دست‌آمده بود که براساس دست‌آورده مطرح شد.

شناسایی و تحلیل مولفه‌های اثرگذار رویکرد مکان‌سازی در احیای روابط اجتماعی

در این بخش فضای شهری منتخب مورد تحلیل و بررسی قرار گرفت. در گام نخست، مفاهیم اثرگذار بر احیای روابط اجتماعی شناسایی شدند. با استفاده از رگرسیون چند متغیره، می‌توان رابطه خطی موجود بین مجموعه‌ای از متغیرهای مستقل با یک متغیر وابسته را به شیوه‌ای مطالعه نمود که در آن، روابط موجود فی‌مابین متغیرهای مستقل نیز مورد ملاحظه قرار گرفت. نتایج حاصل حاکی از این بود که مقدار ضریب همبستگی (R) بین متغیرها ۰/٦٧٠ است که این نشان می‌دهد بین مجموعه متغیرهای مستقل و متغیر وابسته همبستگی بسیار قوی وجود دارد؛ و از سوی دیگر مقدار ضریب تعدیل‌شده (R Square) برابر با ۰/٤٤٩ بود که نشان‌دهنده این است که ٤٤/٩٪ از کل تغییرات ارتقای روابط اجتماعی افراد در فضای شهری وابسته به مولفه‌های تبیین‌کننده مکان‌سازی شامل ابعاد کالبدی، اجتماعی، مدیریتی-سیاست‌گذاری، ادراکی-معنایی و اقتصادی هستند. خروجی بعدی، میزان تاثیر هر متغیر در مدل را نشان می‌دهد (جدول ۳).

جدول ۳) جدول میزان اثرگذاری متغیرها بر یکدیگر

ابعاد	ضرایب غیراستاندارد B	ضرایب غیراستاندارد Std. Error	ضرایب استانداردشده Beta	T	Sig.
Constant	۰/۳۴۹	۰/۲۷۱			
کالبدی	۰/۶۲۹	۰/۰۹۸	۰/۳۹۱	۶/۳۸۷	۰/۰۰۰
اجتماعی	۰/۶۶۳	۰/۱۰۳	۰/۳۵۴	۶/۴۰۷	۰/۰۰۰
اقتصادی	۰/۴۹۴	۰/۰۹۲	۰/۱۹۹	۳/۰۱۹	۰/۰۰۰
مدیریتی-سیاست‌گذاری	۰/۱۰۸	۰/۰۷۷	۰/۱۰۷	۱/۴۰۸	۰/۰۴۷
ادراکی-معنایی	۰/۱۸۶	۰/۰۹۹	۰/۱۱۱	۱/۸۸۶	۰/۰۳۳

جدول ٤) ضریب همبستگی اسپیرمن برای سنجش ارتباط مولفه‌های اثرگذار رویکرد مکان‌سازی در ارتقای روابط اجتماعی فضای شهری

ابعاد	کالبدی	اجتماعی	مدیریتی-سیاست‌گذاری	ادراکی-معنایی	اقتصادی
کالبدی	۱				
اجتماعی	**۰/۴۳۵	۱			
مدیریتی-سیاست‌گذاری	**۰/۵۰۶	**۰/۴۱۱	۱		
ادراکی-معنایی	**۰/۶۱۴	**۰/۳۰۲	**۰/۴۲۳	۱	
اقتصادی	**۰/۵۴۶	**۰/۶۰۹	**۰/۵۲۸	**۰/۵۱۵	۱

*p<0.05 و **p<0.01

متغیر وابسته: مولفه‌های اثرگذار مکان‌سازی در روابط اجتماعی

در جدول ۳ سطح معناداری کمتر از ۰/۰۵ (p<0.05)، نشانگر وجود رابطه بین متغیرهاست. عدد Beta نیز نوع و شدت رابطه را مشخص می‌کند (منفی رابطه معکوس، مثبت رابطه مستقیم).

بین ابعاد اجتماعی و ابعاد کالبدی (n=۳۸۳، r=۰/۴۳۵) و سطح معناداری کمتر از ۰/۰۱ رابطه معنی داری وجود داشت، بنابراین با اطمینان ۹۵٪ می‌توان گفت که بین ابعاد اجتماعی و ابعاد کالبدی رابطه مستقیم و بالایی به میزان ۰/۴۳۵ برقرار است. بین شیوه مدیریت و سیاست‌گذاری و کیفیت کالبدی و سطح روابط اجتماعی نیز رابطه مستقیم و بالایی برقرار بود (جدول ٤). مشخص شد که ارتقای کیفیت و کارایی شیوه مدیریت و سیاست‌گذاری بهینه در راستای توسعه فضای شهری می‌تواند زمینه‌ساز ارتقای کیفیت کالبدی به میزان ۰/۵۰٦ و احیای روابط اجتماعی به میزان بسیار بالای ۰/٤۱۱ شود.

شناخت میانگین رتبه مولفه‌های اثرگذار بر تبیین مفهوم مکان‌سازی مبتنی بر آزمون فریدمن

به منظور سنجش آرای افراد و رتبه‌بندی میزان اهمیت هر یک از مولفه‌های اثرگذار بر تبیین مفهوم مکان‌سازی در احیای روابط اجتماعی محلات شهری، از آزمون فریدمن استفاده شد. با استناد به مقدار آزمون (٦۰۱/٦۹۱) که در سطح خطای کوچکتر از ۰/۰۱ معنی‌دار است، می‌توان گفت که به لحاظ آماری میزان اهمیت و نقش هر یک از عوامل در ارتقای تبیین مفهوم مکان‌سازی در احیای روابط اجتماعی معنادار بود (سطح معناداری=۰/۰۰۰). میانگین رتبه هر یک از زیرمولفه‌های اثرگذار بر مفهوم مکان‌سازی به تفکیک بررسی و میانگین رتبه هر یک ارزیابی شد، تا بتوان با شناخت هر یک از این مفاهیم به ارایه راهکار و سیاست‌گذاری در راستای توسعه روابط اجتماعی و مکان‌سازی پرداخت (نمودار ۱).

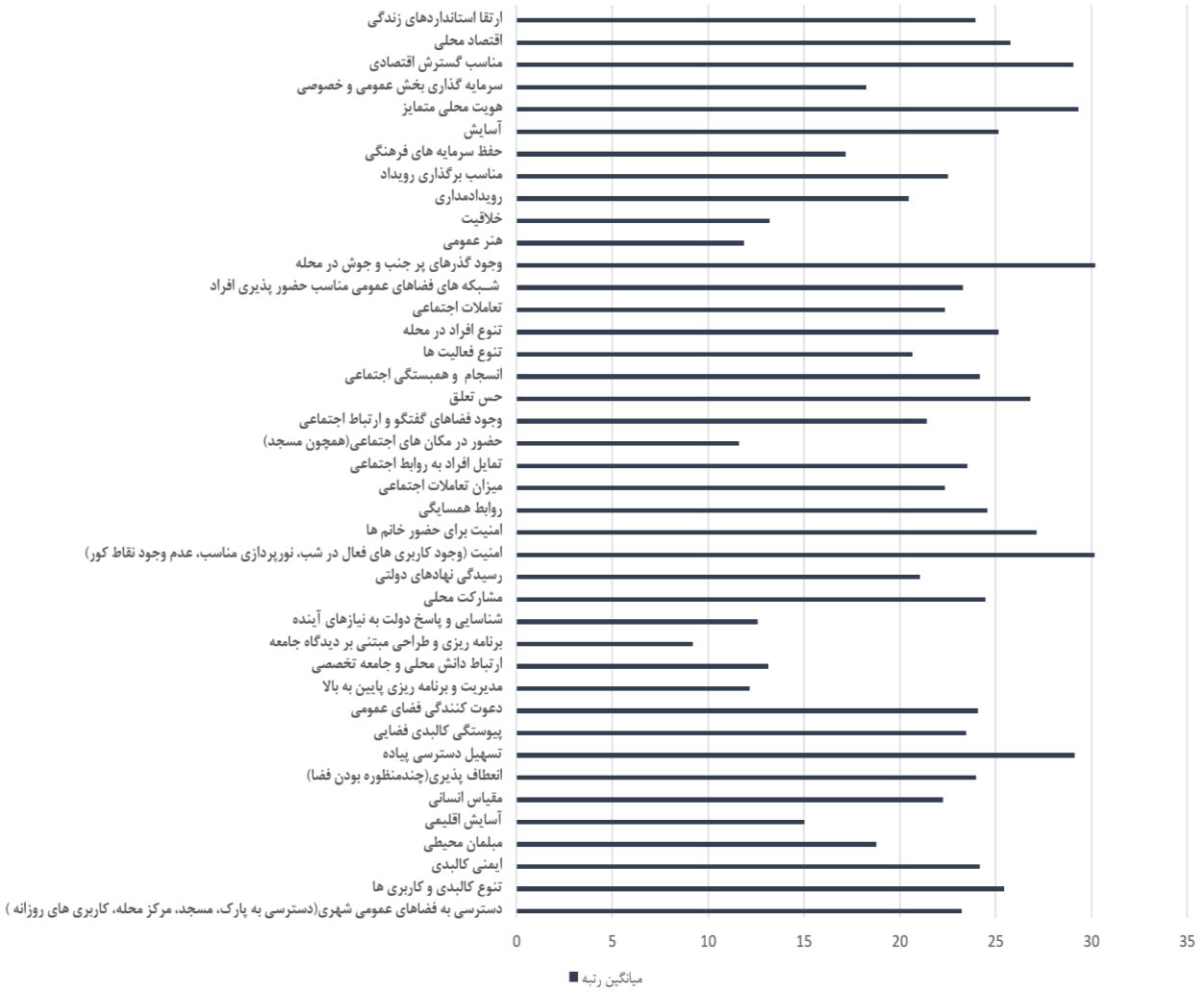

نمودار ۱) میانگین رتبه شاخص‌های اثرگذار رویکرد مکان‌سازی با هدف احیای روابط اجتماعی

بحث

هدف از این پژوهش تبیین مفهوم مکان‌سازی برای ارتقای روابط اجتماعی بود که گردآوری و تحلیل اطلاعات و بررسی داده‌های مستخرج از پرسش‌نامه براساس آزمون‌های آماری نشان داد که مفهوم مکان‌سازی تاثیر معناداری در روابط اجتماعی شهروندان داشته و مکان‌سازی رویکردی است که استفاده از مولفه‌های آن پیامدهای مثبتی را در سطح جامعه محلی در قالب تغییر الگوهای رفتاری استفاده‌کنندگان به همراه دارد.

واکاوی شاخص‌های اثرگذار مکان‌سازی در روابط اجتماعی نشانگر آن بود که شاخص‌های وجود گذرهای پُر جنب و جوش در محله، امنیت کافی در سطح محله و هویت محلی متمایز بالاترین میانگین رتبه را در محله مورد بررسی و شاخص‌های برنامه‌ریزی و طراحی مبتنی بر دیدگاه جامعه، به‌کارگیری هنر عمومی در طراحی و برنامه‌ریزی پایین به بالا کمترین میانگین رتبه را به خود اختصاص دادند. از این رو سامان‌دهی و احیای روابط اجتماعی مستلزم برنامه‌ریزی‌های کوتاه‌مدت و بلندمدت در راستای ارتقای نظرخواهی از شهروندان و مشارکت آنان در برنامه‌ریزی و طراحی و نیز طراحی مکان‌های اجتماعی جذاب برای ارتقای حضورپذیری آنان است. در همین راستا پژوهشی دیگر نیز بیان کرده است که فضاهای عمومی پُر جنب و جوش و فعال باعث تقویت روابط اجتماعی کاربران و ایجاد دلبستگی به مکان می‌شوند. روابط و تعاملات اجتماعی توجه را به خود جلب می‌کنند [Brough *et al.*, 2006].

آنچه این پژوهش نشان داد این است که یک فضای عمومی موفق به همان ویژگی‌هایی پایبند است که هر مکانی را موفق می‌کند. ترکیبی از راحتی، دسترسی، ترکیب کاربری‌ها و اجتماع‌پذیری، امنیت و غیره برای موفقیت در برقراری روابط اجتماعی مورد نیاز است. در همین راستا، ایجاد بستر مناسب به منظور ایجاد یا تقویت احساس امنیت در پژوهش *ویکوف* [Wyckoff, 2014]، گوناگونی فعالیت‌ها و اختلاط کاربری‌ها در مطالعه *گرابو* [Grabow, 2013] و سامان‌دهی حرکتی در شبکه ارتباطی و نیز طراحی شبکه پیوسته دسترسی در مطالعه *ابراهیم‌پور* و *استادی* [Ebrahimpour & Ostadi, 2022] نیز مطرح شده است. *حبیبی* و همکاران بیان کرده‌اند که در راستای افزایش تعاملات اجتماعی، حضور گسترده مردم برای فعالیت‌ها، توزیع مناسب کاربری‌ها، انجام پروژه‌هایی به منظور افزایش مطلوبیت ادراکی فضا در رویکرد مکان‌سازی ضروری به‌نظر می‌رسد [Habibi *et al.*, 2021]. همچنین احیای روابط اجتماعی شهری مبتنی بر رویکردهای مکان‌سازی در یک برنامه‌ریزی پیوسته از سطوح کلان ملّی تا سطوح خرد را شامل می‌شود. نتایج پژوهش حاضر نشان داد ابتدا بایستی مدیریت و سیاست‌گذاری بهینه در این راستا تنظیم شود و به‌موازات آن سرمایه‌گذاری‌های اقتصادی و توانمندسازی ساکنان صورت گیرد که همسو با این نتیجه‌گیری، *مارکوسن* و *گادوا* حمایت بخشی خصوصی و دولتی در سرمایه‌گذاری‌های اقتصادی را از جمله مولفه‌های موفقیت‌آمیز در ساخت مکان شناسایی کرده‌اند [Markusen & Gadowa, 2016]. همچنین لازم است تا ابعاد کالبدی، ابعاد اجتماعی و ابعاد ادراکی معنایی از دریچه نگاه شهروندان ارزیابی و اجرا شود.

مکان‌سازی را باید در دل فعالیت‌ها، اجتماعات و مشارکت روزمره تمرین کرد [Krause, 2014]. در باب مشارکت مردمی به منظور ارتقای روابط اجتماعی از دید مکان‌سازی، پژوهشی دیگر نیز بر این موضوع تاکید داشته است [Akbar & Edelenbos, 2021]. طبق نتایج این پژوهش برنامه‌ریزی مشارکتی و فعالیت بین شهروندان و متخصصان و تعامل بین شهروندان و سازمان‌های دولتی می‌تواند زمینه‌ساز ارتقا و احیای روابط اجتماعی در فضای شهری در سطح محله شود. بررسی تجربه‌های ارایه‌شده حکایت‌گر آن بود که فرآیند مکان‌سازی می‌تواند روابط اجتماعی را بازتولید کرده و در شهرسازی معاصر کشور مورد استفاده قرار دهد.

پیشنهاد می‌شود که نقش ظرفیت‌ها در توسعه اجتماعات محله‌ای، مشارکت بازیگران محلی و افزودن زیرساخت‌های فضاهای محله برای تعاملات اجتماعی در دستور کار قرار گیرد، این مداخلات و باز زنده‌سازی تسهیل‌کننده و هماهنگ‌کننده بوده و منجر به توسعه روابط محله‌ای می‌گردد.

نتیجه‌گیری

شاخص‌های وجود گذرهای پُر جنب و جوش در محله، امنیت کافی در سطح محله و هویت محلی متمایز بیشترین اهمیت و شاخص‌های برنامه‌ریزی و طراحی مبتنی بر دیدگاه جامعه، به‌کارگیری هنر عمومی در طراحی و برنامه‌ریزی پایین به بالا کمترین اهمیت را در ارتقای روابط اجتماعی در فضای شهری به خود اختصاص دادند.

تشکر و قدردانی: از همکاری کارشناسان برای مشارکت در تکمیل پرسش‌نامه‌ها و همچنین گروه شهرسازی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز کمال تشکر و سپاس را داریم.

تاییدیه اخلاقی: موردی برای گزارش وجود ندارد.

تعارض منافع: مقاله حاضر برگرفته از رساله دکتری نویسنده اول با عنوان "تبیین تاثیر مفهوم مکان‌سازی در ارتقای روابط اجتماعی محلات شهر معاصر در ایران، نمونه موردی: محلات منتخب شهر تبریز" است که در دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز در حال تدوین هست.

سهم نویسندگان: سودا عقلمند آذریان (نویسنده اول)، پژوهشگر اصلی/نگارنده مقدمه (۲۸٪)؛ آرش ثقفی اصل (نویسنده دوم)، روش‌شناس/تحلیلگر آماری (۲۴٪)؛ اکبر عبداله‌زاده طرف (نویسنده سوم)، تحلیلگر آماری (۲۴٪)؛ داریوش ستارزاده (نویسنده چهارم)، نگارنده بحث (۲۴٪)

منابع مالی: این مقاله با هزینه شخصی نویسنده اول انجام شده است.

منابع

- Abdollahi M, Sarrafi M, Tavakolinia J (2010). Theoretical study of the concept of neighborhood and its redefinition with emphasis on the conditions of urban neighborhoods of Iran. Journal of Human Geography Research. 42(2):82-103. [Persian]

comparison of the traditional neighbourhood and the modern gated community: Eskisehir sample. IOP Conference Series Materials Science and Engineering. 245(5):052009.
- Krause R (2014). Placemaking in the Rhinemain Regionalpark. Master's thesis in Blekinge Institute of Technology. Department of Physical Planning.
- Madanipour A, Aminzadeh B, Beigi R (2017). Urban design of space and society. Tehran: University of Tehran Publishing. [Persian]
- Markusen A, Gadwa A (2016). Creative placemaking: How to do it well. Community Development Innovation Review, Federal Reserve Bank of San Francisco. (2):35-42.
- Mihaylov N, Perkins D (2014). Community place attachment and its role in social capital development. In: Manzo L, Devine-Wright P, editors. Place attachment: Advances in theory, methods and research. p.61-74. London: Routledge.
- Mousavi M, Amini S, Lotfipour H, Rahnama R (2021). Revival of social interactions in pandemic conditions (COVID19) in urban squares, with a look at Naghsh Jahan square in Isfahan. Journal of Urban and Regional Development Planning. 5(15):1-25. [Persian]
- Pancholi S, Yigitcanlar T, Guaralda M (2019). Place making for innovation and knowledge-intensive activities: The Australian experience. Technological Forecasting and Social Change, 146: 616-625.
- Sharepour M (2014). City, space and daily life. Tehran: Tisa Publishing. [Persian]
- Strydom W, Puren K, Drewes E (2018). Exploring theoretical trends in placemaking: Towards new perspectives in spatial planning. Journal of Place Management and Development. 11(2):165-180.
- Thomas E, Pate S, Rason A (2015). The crosstown initiative: Art, community and placemaking in Memphis. American Journal of Community Psychology. 55:74-88.
- Toolis E (2017). Theorizing critical placemaking as a tool for reclaiming public space. American Journal of Community Psychology.59:184-199.
- Whyte WH (1989). City: Rediscovering the center. New York: Doubleday and Company.
- Wyckoff M (2014). Definition of placemaking: Four different types. Planning & Zoning News. 32(3).
- Zuma B, Rooijackers M (2020). Uncovering the potential of urban culture for creative placemaking. Journal of Tourism Futures. 6(3):233-237.
- Akbar PNG, Edelenbos J (2021). Positioning place-making as a social process: A systematic literature review. Journal of Cognet Social Science. 7(1): 1905920.
- Arcodia C, Whitford M (2006). Festival attendance and the development of social capital. Journal of convention & event tourism. 8(2):1-18.
- Beza B, Hernandez Garcia J (2018). From place-making to sustainability citizenship. Journal of Place Management and Development. 11(2):192-207.
- Brough M, Bond C, Hunt J, Jenkins D, Shannon C, Schubert L (2006). Social capital meets identity: Aboriginality in an urban setting. Journal of Sociology. 42(4):396-411.
- Ebrahimpour B, Ostadi M (2022). Development of an conceptual-analytical framework for placemaking with emphasis on the linking places in the old and middle textures of Mashhad. Arman Shahr Architecture and Urban Development. 14(37):133-149. [Persian]
- Ghaempour MA, Shahabi M (2020). The situation of social relations in Tehran: Study of the boundaries and crossing cultural. Journal of Social Problems of Iran. 11(1):299-324. [Persian]
- Ghods H, Bemanian M, Moradinasab H (2020). Investigating the components of social interaction in urban communities (Sattarkhan street from Sadeghieh 1st square to Sadeghieh 2nd square). Journal of Urban and Regional Development Planning. 3(5):55-80. [Persian]
- Grabow S (2013). Principles and practice of community placemaking. Madison: The University of Wisconsin.
- Habibi A, Jahed M, Hedayatnezhad SM (2020). Measuring the quality urban environment with emphasis on the social space through technique (ANP) case study: Neighborhood Darabad Tehran. Geographical Planning of Space Quarterly Journal. 10(35):239-256. [Persian]
- Hosseinikia MM, Khiabanchian N, Rezairad H (2023). Comparative assessment of spatial indicators of successful places using the spatial analysis method, (case study: Hamedan's Imam square pedestrianization, before and after). Journal of Urban and Regional Development Planning. 8(24):217-252. [Persian]
- Jacobs J (1961). The death and life of great American cities. New York: Vintage Books.
- Kalantari A, Hoseinizadeh S (2017). A study of social and psychological factors affecting feeling lonely (case study: Tehran citizens). Jounal of Social Studies and Research in Iran. 6(2):257-283. [Persian]
- Koca G, Kayilioglu B (2017). Spatial and social